

ЗАТВЕРДЖЕНО

Ректор Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності
генерал-майор служби
цивільного захисту

Дмитро БОНДАР

«21» липня 2026 року

**ПРОГРАМА
ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
ДЛЯ ВСТУПНИКІВ НА ОСНОВІ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
У ВІННИЦЬКОМУ ЛІЦЕЇ БЕЗПЕКОВОГО СПРЯМУВАННЯ
ТА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
ІМЕНІ НАЗАРІЯ ГРИНЦЕВИЧА
ЛЬВІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

УХВАЛЕНО

Педагогічною радою Ліцею
від 10.06.2026, протокол № 10

Львів - Вінниця – 2026

Пояснювальна записка

Програму вступного випробування з історії України для вступників на основі базової загальної середньої освіти розроблено з урахуванням програм з історії України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698.

Пропонована програма передбачає виявлення рівня знань кандидатів на зарахування з таких розділів:

- «Первісні спільноти. Археологічні культури», «Антична цивілізація та її сусіди»;
- «Виникнення Русі-України», «Русь-Україна наприкінці X – у першій половині XI ст.», «Русь-Україна у другій половині XI – першій половині XIII ст.», «Галицько-Волинське князівство («Держава Романовичів») кінця XII – середина XIII ст. Королівство Руське середини XIII – XIV ст.», «Руські землі у складі сусідніх держав (середина XIV – початок XVI ст.). Кримське ханство»;
- «Землі України у XVI – першій половині XVII ст.», «Становлення українського козацтва (XVI – перша половина XVII ст.)», «Козацька революція середини XVII ст. Війна за суверенітет козацької держави другої половини XVII ст.», «Козацька Україна (Гетьманщина) другої половини XVII – початку XVIII ст.», «Україна та ранньомодерні імперії XVIII ст.»;
- ««Довге» дев'ятнадцяте століття в історії України: територія, населення, влада», «Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.», «Українські землі у складі Австрійської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.», «Повсякденне життя та культура України кінця XVIII – першої половини XIX ст.», «Українські землі у складі Російської імперії в другій половині XIX ст.», «Українські землі у складі Австро-Угорщини в другій половині XIX ст.», «Розвиток українських земель на початку XX ст.», «Повсякденне життя та культура України в середині XIX – на початку XX ст.».

У розділі **«ПЕРВІСНІ СПІЛЬНОТИ. АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ»** вступники повинні бути ознайомлені з наступними позиціями:

- **знати:** час появи первісної людини на теренах України; назви та місце розташування трьох-чотирьох стоянок первісних людей на території України; винаходи і пам'ятки культури первісних людей;

- **розуміти:** сутність наукових і релігійних теорій про походження людини, «неолітичної революції», первісних форм релігійних вірувань: фетишизму, тотемізму та магії; поняття «археологічна культура», «бронзовий вік», «вождь», «homo sapiens (людина розумна)», «кам'яний вік», «мідно-кам'яний вік», «плем'я», «рада старійшин» «ремесло», «родова община (рід)», «стоянка первісних людей», «територіальна (сусідська) община»;

- **уміти:** показати на карті стоянки первісних людей і територіальні межі трипільської культури; описати спосіб життя первісних людей; схарактеризувати організацію суспільства за первісних часів; розпізнавати пам'ятки трипільської культури.

У розділі «АНТИЧНА ЦИВІЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ СУСІДИ» вступники повинні бути ознайомлені з наступними позиціями:

- **знати:** перебування на території України кіммерійців, скіфів, сарматів, готів, гунів; хронологічні межі існування на території України античних полісів; формування давніх слов'ян і напрямки їх розселення з прабатьківщини;

- **розуміти:** передумови Великої грецької колонізації; внесок античної цивілізації в історію людства, зв'язок античної цивілізації зі спільнотами на українських теренах; поняття «Велике розселення слов'ян»;

- **уміти:** схарактеризувати повсякденне життя мешканців античних полісів Північного Причорномор'я; схарактеризувати суспільну організацію, господарські заняття, духовний світ давніх слов'ян; показати на карті напрямки Великої грецької колонізації, розселення слов'ян на території сучасної України.

У розділі «ВИНИКНЕННЯ РУСІ-УКРАЇНИ» вступники повинні бути ознайомлені з наступними позиціями:

- **знати:** час виникнення Русі; дати договорів між Візантійською імперією та Руссю, повстання деревлян проти князя Ігоря, зовнішніх відносин княгині Ольги, князя Святослава; території розселення літописних слов'янських племен на теренах сучасної України, напрямки походів руських князів середини IX–X ст.;

- **розуміти:** поняття «русь» як етнонім, самоназву військово-торгової групи норманів, яка осіла на Середньому Подніпров'ї; поняття «данина», «дружина», «князь», «печеніги», «полюддя», «Русь» («Русь Україна»), «хозари», «язичництво»; основні версії походження та вживання назви «Русь» («Русь-Україна»); передумови утворення держави у слов'ян, які жили на теренах сучасної України; роль міста Києва у виникненні Русі; статус літописних князів середини IX–X ст. як очільників дружин русів; історичний портрет особистості як опис, що включає перелік ключових рис зовнішності і вдачі, характеристику публічної (політичної, господарської, культурної, релігійної та ін.) діяльності особистості, ставлення сучасників і своє ставлення до цієї діяльності та її результатів;

- **уміти:** розмістити в хронологічній послідовності відомості про виникнення Русі, правління руських князів/княгині середини IX–X ст.; показати на карті території розселення літописних слов'янських племен на теренах сучасної України, напрямки походів руських князів/княгині середини IX–X ст.; схарактеризувати спосіб життя (господарство, побут, організацію суспільства і влади, світосприйняття) слов'ян, які жили на теренах сучасної України; укласти історичні портрети таких князів/княгині, як Аскольд, Олег, Ігор, Ольга, Святослав.

У розділі «РУСЬ-УКРАЇНА наприкінці X – у першій половині XI ст.» вступники повинні бути ознайомлені з наступними позиціями:

- **знати:** періоди правління князів Володимира Святославовича (Великого) та Ярослава Володимировича (Мудрого); дати впровадження християнства як державної релігії, розгрому печенігів біля Києва; ймовірні дати зведення

Софійського собору, започаткування укладання «Руської правди»; територіальні межі Русі-України наприкінці X – у першій половині XI ст.;

- **розуміти:** поняття «берестяна грамота», «бояри», «вотчина», «графіті», «ікона», «книжкові мініатюри», «митрополія», «мозаїка», «собор», «шлюбна дипломатія», «фреска»; суспільну роль різних верств населення Русі України; Русь періодів правлінь Володимира Святославовича та Ярослава Володимировича як середньовічну монархію імперського типу; історичне значення впровадження християнства як державної релігії Русі-України, започаткування кодифікації звичаєвого права; місце Русі-України серед європейських держав після прийняття християнства;

- **уміти:** розташувати в хронологічній послідовності відомості про правління князів Володимира Святославовича (Великого) та Ярослава Володимировича (Мудрого), хрещення Русі та розбудову Київської митрополії, боротьбу русів із печенігами, започаткування кодифікації руського звичаєвого права; – показати на карті території підлеглі Русі-Україні наприкінці X – у першій половині XI ст.; схарактеризувати соціальне та господарське життя Русі-України наприкінці X – у першій половині XI ст., правове становище різних верств, діяльність Володимира Святославовича та Ярослава Володимировича, зіставити (за напрямками) і порівняти з діяльністю перших руських князів/княгині; визначити причини та наслідки впровадження християнства як державної релігії Русі-України; розпізнавати і характеризувати пам'ятки культури Русі-України першої половини XI ст.

У розділі «**РУСЬ-УКРАЇНА у другій половині XI – першій половині XIII ст.**» кандидати на зарахування повинні бути ознайомлені з такими позиціями:

- **знати:** дати Вишгородського, Любецького з'їздів князів, періоди правління Володимира Всеволодовича (Мономаха), Мстислава Володимировича (Великого), дату першої писемної згадки назви «Україна» та версії її значення; територіальні межі Київського, Переяславського, Чернігівського, князівств у другій половині XI – першій половині XIII ст., а також половецьких земель;

- **розуміти:** передумови, причини, сутність поліцентричності Русі-України; правління наступників Ярослава Володимировича (Мудрого) як процес усамостійнення адміністративно-територіальних утворень («земель»), де загосподарювали представники Мономаховичів, Ольговичів, Ростиславовичів та ін.; існування відмінностей між елітарною (княжодружинною) культурою Русі, яка тяжіла до цілісності, та народною культурою, яка була просякнута племінними відмінностями;

- **уміти:** розташувати в хронологічній послідовності основні відомості про події Київського, Чернігівського, Переяславського князівств у другій половині XI – першій половині XIII ст.; показати на карті зміни територіальних меж Київського, Переяславського, Чернігівського, князівств у другій половині XI – першій половині XIII ст.; схарактеризувати розвиток соціальних відносин, господарства та культури Русі-України у другій половині XI – першій половині XIII ст.; розпізнавати та характеризувати пам'ятки культури Русі-України другої

половини XI – першої половини XIII ст.; схарактеризувати діяльність та укласти історичні портрети таких князів, як Володимир Всеволодович (Мономах), Мстислав Володимирович (Великий), Володимир Глібович, Ігор Святославович (новгород-сіверський).

У розділі **«ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКЕ КНЯЗІВСТВО («ДЕРЖАВА РОМАНОВИЧІВ») кінця XII – середини XIII ст. КОРОЛІВСТВО РУСЬКЕ середини XIII–XIV ст.»** кандидати на зарахування повинні бути ознайомлені з такими позиціями:

- **знати:** час утворення Галицько-Волинського князівства («держави Романовичів»), монгольської навали на Русь-Україну, утвердження королівства Руського; дати битви обабіч річки Калка, коронування Данила Романовича; – умовні територіальні межі Галицького й Волинського князівства («держави Романовичів»), королівства Руського та сусідніх держав, напрямки походів монголів на Русь-Україну;

- **розуміти:** поняття «баскак», «королівство», «хан», «ярлик»; особливості підпорядкування окремих руських князівств Монгольській імперії (Золотій Орді); передумови посилення культурних впливів країн Центральної Європи на терени Галицько-Волинського князівства («держави Романовичів»), королівства Руського; особливості політичного устрою, господарського розвитку і культури русько-українського суспільства як визначальних умов збереження його самобутності під час монгольського завоювання;

- **уміти:** розташувати в хронологічній послідовності відомості про Волинське і Галицьке князівства, їх об'єднання під владою Романа Мстиславовича; походи монголів на Русь-Україну, події у королівстві Руському; показати на карті територіальні межі Галицького й Волинського князівства («держави Романовичів»), королівства Руського та сусідніх держав, напрямки монгольських походів на Русь-Україну в 1239–1242 рр.; схарактеризувати внутрішню та зовнішню діяльність князя/короля Данила; встановити історичне значення коронування Данила Романовича, причини припинення існування королівства Руського; розпізнавати та характеризувати пам'ятки культури Галицько-Волинського князівства («держави Романовичів»), королівства Руського; схарактеризувати діяльність правителів Галицького й Волинського князівств («держави Романовичів»), королівства Руського, таких як Ярослав Осмомисл, Роман Мстиславович, Лев I Данилович, Юрій I Львович.

У розділі **«РУСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ СУСІДНІХ ДЕРЖАВ (середина XIV – початок XVI ст.). КРИМСЬКЕ ХАНСТВО»** кандидати на зарахування повинні бути ознайомлені з такими позиціями:

- **знати:** час входження руських земель до складу різних держав, утворення Кримського ханства і його підпорядкування Османській імперії; дати битви біля річки Сині Води, Кревської, Городельської уній, Луцького з'їзду князів; – території русько-українських земель у складі різних держав; соціальний склад населення русько-українських земель;

- **розуміти:** поняття «еліта», «магдебурзьке право», «магнат»,

«персональна унія», «самоврядування», «султан», «унія», «шляхта»; інкорпорацію (включення) руських земель до складу сусідніх держав як династичне успадкування та/або територіальні здобутки; особливості:

1) державних устроїв Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського, Польського королівства;

2) становища руських земель у складі різних держав; процес формування уявлень про окремішність русько-української спільноти; – специфіку станової держави та роль у ній шляхти; вплив європейських країн на культуру населення русько-українських земель;

передумови утворення незалежного Кримського ханства і встановлення над ним протекторату Османської імперії;

• **уміти:** розташувати в хронологічній послідовності відомості про вхід руських земель до складу сусідніх держав, утворення Кримського ханства і його підпорядкування Османській імперії; показати на карті русько-українські землі у складі сусідніх держав; територію Кримського ханства; місця подій, що визначали процес інкорпорації князівств південно-західної Русі в XIV – XV ст. до складу сусідніх держав; визначати впливи Кревської та Городельської уній на формування української політичної еліти у Великому князівстві Литовському, Руському і Жемайтійському, Польському королівстві; особливості господарського і культурного розвитку, зокрема розвитку міст із магдебурзьким правом; організації влади та суспільних відносин в руських землях, що входили до складу Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського, Польського королівства; схарактеризувати політичний устрій, господарство та культуру Кримського ханства, повсякденне життя його населення (знаті й простолюдинів, кочовиків і осілого люду); розпізнавати та характеризувати пам'ятки культури русько-українського та кримськотатарського народів XIV – XV ст.; – укласти історичні портрети князів Ольгерда, Вітовта, Свидригайла, Костянтина Івановича Острозького, розповісти про наукову діяльність Юрія Котермака (Дрогобича).

У розділі «**ЗЕМЛІ УКРАЇНИ у XVI – першій половині XVII ст.**» кандидати на зарахування повинні бути ознайомлені з такими позиціями:

• **знати:** дати укладення Литовських статутів, створення Пересопницького Євангелія, укладення Люблінської унії, Берестейської церковної унії, відновлення православної ієрархії, підписання «Пунктів для заспокоєння руського народу», утворення Київської (Кієво-Могилянської) колегії; територіальний поділ України на початок XVI ст., адміністративно-територіальні зміни, що відбулися внаслідок Люблінської унії;

• **розуміти:** поняття «вертеп», «гравюра», «колегія», «полемічна література», «рента», «сеймики», «слов'яно-греко-латинська школа», «унійна (греко-католицька) церква», «фільварок», «церковні братства»; значення Люблінської унії для руськоукраїнського суспільства; особливості організації державної влади у Речі Посполитій; основні риси політичної культури Речі Посполитої: республіканські цінності (договірний характер влади; право як вища цінність, можливість суспільного діалогу); місце українських земель в

економічній системі Речі Посполитої та Європи; особливості магдебурзького права на українських землях; укладення Берестейської унії як спроби православних ієрархів реформувати православну церкву та зробити її конкурентоспроможною; значення розвитку книговидання та шкільництва на теренах України;

• **уміти:** розташувати в хронологічній послідовності відомості про характерні для XVI – першої половини XVII ст. процеси політичного, соціально-економічного, культурного та релігійного життя на теренах України; показати на карті територіальний поділ України на початок XVI ст., адміністративно-територіальні зміни, що відбулися внаслідок Люблінської унії; пояснювати особливості формування уявлень про Русь як окрему складову Речі Посполитій; знаходити в історичних джерелах факти відстоювання українською шляхтою своєї окремішності; схарактеризувати політичне, господарське та релігійне життя на українських землях у XVI – першій половині XVII ст.; розкрити цілі та напрямки діяльності православних братств як елементів широкого самоврядування; – визначити причини і наслідки укладення Берестейської унії; оцінити значення:

1) релігійної полеміки між православними й уніатами для реформування релігійного та культурного життя;

2) утворення Острозької слов'яно-греко-латинської школи та Київської (Києво-Могилянської) колегії; обґрунтувати свої судження про діячів церкви і культури XVI – першої половини XVII ст., зокрема таких, як Василь-Костянтин Костянтинович Острозький, Петро Могила;

розпізнавати та характеризувати пам'ятки архітектури, споруджені в стилі ренесанс на теренах сучасної України.

У розділі «**СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА (XVI – перша половина XVII ст.)**» кандидати на зарахування повинні бути ознайомлені з такими позиціями:

• **знати:** дати заснування Хортицької, Томаківської, Базавлуцької, Микитинської Січей, час виникнення реєстрового козацького війська, чинності «Ординації Війська Запорозького...»; напрямки походів козаків першої чверті XVII ст.; факти про участь козаків у війнах Речі Посполитої;

• **розуміти:** поняття «Великий кордон», «Великий Луг», «гетьман», «Запорозька Січ», «зимівник», «кіш», «козак», «козацька рада», «козацькі клейноди», «кошовий отаман», «курінь», «низове козацтво», «покозачення», «політична культура», «полк», «сотня», «реєстрове козацтво», «річкові пороги», «уходництво»; передумови і розвиток козацтва до окремого соціального стану; затвердження урядом Речі Посполитої реєстрового війська в 70-х роках XVI ст. як початок визнання козацтва новим соціальним станом; становлення козацького стану як вихідців із різних соціальних груп із різною політичною культурою, цінностями та життєвими стратегіями; – причини козацьких повстань; характер козацьких виступів як боротьби за станові права; особливості залученості козаків до релігійних процесів у Речі Посполитій; роль вихідців із шляхетського середовища, як носіїв річпосполитської політичної культури, у

боротьбі за станові козацькі права;

- **уміти:** розташувати в хронологічній послідовності відомості про формування козацтва як окремого соціального стану; показати на карті об'єкти, що свідчать про формування козацького стану; схарактеризувати військово-політичну організацію козацтва; описати традиції, звичаї й побут козаків, історико-культурні пам'ятки, пов'язані з козацтвом; визначати причини та наслідки: виникнення козацтва і Січей; активності козацтва в морських і суходільних походах у Кримське ханство, Османську імперію, Московське царство; козацьких повстань 1590-х, 1620–1630-х років, Куруківської, Переяславської угод, «Ординації Війська Запорозького...»; обґрунтувати свої судження про історичних діячів, таких як Дмитро Гуня, Дмитро Вишневецький, Іван Сулима, Михайло Дорошенко, Павло Павлюк (Бут), Петро Конашевич-Сагайдачний, Северин (Семерій) Наливайко, Яків Остряниця (Острянин) (на вибір учительки/учителя).

У розділі «**КОЗАЦЬКА РЕВОЛЮЦІЯ середини XVII ст. І ВІЙНА ЗА СУВЕРЕНІТЕТ КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ другої половини XVII ст.**» кандидати на зарахування повинні бути ознайомлені з такими позиціями:

- **знати:** –хронологічні межі козацької революції середини XVII ст. і війни за суверенітет козацької держави; дати укладення Зборівської угоди, «Березневих статей», Гадяцької угоди, Андрусівського перемир'я, Корсунської угоди, «Вічного миру», Карловицького мирного конгресу; проведення «Чорної ради» поблизу Ніжина, здійснення Чигиринських походів; місця основних подій козацької революції середини XVII ст. і війни за суверенітет козацької держави;

- **розуміти:** поняття «Військо Запорозьке/Гетьманщина», «Військо Низове Запорозьке/Запорозька Січ», «козацька держава», «козацька революція», «наказний гетьман», «Руїна», «суверенітет»; різницю між поняттями «Військо Запорозьке/Гетьманщина» та «Військо Запорозьке Низове/Запорозька Січ»; сутність козацької революції, що зумовила створення української козацької держави; еволюцію повстання Богдана Хмельницького: від боротьби за станові права до війни за суверенну державу; Гадяцьку угоду як спадкоємність козацько-шляхетського проєкту Русі - «третього» складника Речі Посполитої; «Руїну» як боротьбу різних політично-соціальних проєктів розвитку козацької України;

- **уміти:** розмістити в хронологічній послідовності битви і походи козацької революції, війн під проводом Богдана Хмельницького та його наступників, рішення про політичні союзи та угоди Війська Запорозького з іншими державами; відомості про змагання українців за зміцнення інститутів держави і збереження державного суверенітету в період «Руїни»; показати на карті кордони української козацької держави, основні напрямки походів і місця битв; простежити на основі карти хід боротьби за утвердження державного суверенітету на теренах сучасної України; розповісти про перебіг козацької революції середини XVII ст. і війни за суверенітет козацької держави; зіставити і порівняти умови Зборівського і Білоцерківського договорів, «Березневих статей»; визначити передумови, причини та наслідки козацької революції середини XVII

ст. і війни за суверенітет козацької держави; проаналізувати відносини Війська Запорозького з державами-сусідами, роль козацької дипломатії у боротьбі за державність; обґрунтувати свої судження про військово-політичну діяльність таких історичних діячів, як Богдан Хмельницький, Дем'ян Многогрішний, Іван Богун, Іван Брюховецький, Іван Виговський, Іван Самойлович, Іван Сірко, Павло Тетеря, Петро Дорошенко, Юрій Немирич, Юрій Хмельницький.

У розділі «**КОЗАЦЬКА УКРАЇНА (Гетьманщина) другої половини XVII – початку XVIII ст.**» кандидати на зарахування повинні бути ознайомлені з такими позиціями:

- **знати:** адміністративно-територіальний устрій, органи влади, військо, судочинство Війська Запорозького/Гетьманщини; особливості формування й устрою козацьких полків Слобідської України; зміни статусу і підпорядкування Запорожжя (Війська Запорозького Низового); дату підпорядкування Київської православної митрополії московському патріарху;

- **розуміти:** поняття «Генеральна рада», «генеральна старшина», «гетьман», «етнічна група», «займанщина», «козацька старшина», «політична еліта», «полк», «Слобідська Україна», «сотня»; сутність козацько-шляхетських форм державності; Гетьманщину другої половини XVII – початку XVIII ст. як місце змагань за зміцнення інститутів держави і збереження державного суверенітету;

- **уміти:** показати на карті адміністративно-територіальний устрій Гетьманщини, Слобідської України, Запорожжя (Війська Запорозького Низового); схарактеризувати адміністративно-територіальний, державний, політичний устрій, господарське та повсякденне життя Гетьманщини, Слобожанщини та Запорожжя (Війська Запорозького Низового); схарактеризувати нову політичну еліту – козацьку старшину та її роль у боротьбі за збереження і розбудову української державності.

У розділі «**УКРАЇНА ТА РАННЬОМОДЕРНІ ІМПЕРІЇ XVIII ст.**» кандидати на зарахування повинні бути ознайомлені з такими позиціями:

- **знати:** основні віхи боротьби за збереження української державності; – хронологічні межі існування Чортомлицької, Кам'янської, Олешківської, Нової (Підпільненської) Січей; періоди розгортання опришківського й гайдамацького рухів; дати остаточної ліквідації гетьманства і козацького устрою, поділів Речі Посполитої; землі України, що потрапили до складу Російської імперії та Австрійської держави внаслідок російсько-турецьких воєн, ліквідації Кримського ханства, поділів Речі Посполитої;

- **розуміти:** поняття «академія», «гайдамаки», «козацьке бароко», «козацькі літописи», «Кам'янська Січ», «Коліївщина», «куруци», «Нова (Підпільненська) Січ», «Олешківська Січ», «опришки», «Пакти та конституції законів і вольностей Війська Запорозького» («Конституція Пилипа Орлика»/«Бендерська конституція»), «паланка»; нові геополітичні реалії XVIII ст.; основні етапи ліквідації Російською імперією суверенітету козацької держави; наслідки втручання російського уряду в управління Гетьманщиною за

Першої і Другої малоросійських колегій та «Правління гетьманського уряду»; особливості: 1) втягнення Гетьманщини у події Північної війни та міжнародних відносин початку – середини XVIII ст.; 2) становища Кримського ханства і наслідки втрати його державності; колонізацію Росією Півдня України як знищення, привласнення, використання вже існуючої на тих землях козацької, кримськотатарської, османської інфраструктури, господарства, здобутків; внесок Києво-Могилянської колегії (академії) в розвиток освіти; особливості розвитку культури періоду «козацького бароко»;

- **уміти:** розташувати в хронологічній послідовності події, що засвідчують наступ на українську державність з боку Російської імперії; показати на карті території Гетьманщини, Нової Січі, полків Слобідської України, українські землі, які потрапили до складу Російської імперії та Австрійської держави внаслідок російсько-турецьких воєн, ліквідації Кримського ханства, поділів Речі Посполитої; райони розгортання опришківського та гайдамацького рухів; схарактеризувати політику Російської імперії й Австрійської держави щодо українських земель; встановити причини і наслідки скасування гетьманства, ліквідації Запорозької Січі, приєднання Правобережжя, Поділля, Волині та Кримського ханства до Росії; опришківського та гайдамацького рухів; обґрунтувати свої судження про діяльність козацьких гетьманів і кошових отаманів, ватажків селянських виступів, діячів культури другої половини XVII – XVIII ст. упізнавати та характеризувати пам'ятки української культури другої половини XVII – XVIII ст.

У розділі **««ДОВГЕ» ДЕВ'ЯТНАДЦЯТЕ СТОЛІТТЯ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ: ТЕРИТОРІЯ, НАСЕЛЕННЯ, ВЛАДА»** кандидати на зарахування повинні бути ознайомлені з такими позиціями:

- **знати:** хронологічні межі та ознаки Нового часу, час включення українських територій до складу Російської та Австрійської імперій; адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Російської та Австрійської імперій; чисельність, соціальний і національний склад населення України в XIX ст.;

- **розуміти:** поняття: «“довге” XIX століття», «модернізація», «національне відродження»; головні цілі та сутність політики Російської та Австрійської імперій на території України; обумовленість густоти залюднення природно-географічними та економічними чинниками; вплив подій (зокрема, Французької революції 1789 р.) і тенденцій європейської історії на розвиток України; дев'ятнадцяте століття як час суспільної модернізації, соціальних і національних рухів у Європі; модернізацію як перехід від традиційного аграрного до сучасного індустріального та урбанізованого суспільства;

- **уміти:** обґрунтувати хронологічні межі історичного («довгого») XIX ст.; показати на карті українські території у складі Російської та Австрійської імперій; схарактеризувати політичне і соціальне становище України на зламі XVIII–XX ст.; пояснити чинники та механізми змін у чисельності, соціальному й національному складі населення України.

У розділі **«УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ»**

наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.» кандидати на зарахування повинні бути ознайомлені з такими позиціями:

- **знати:** назви і час існування козацьких формувань: Задунайська січ, Азовське козацьке військо, Чорноморське/Кубанське козацьке військо; час початку індустріальної революції в Україні, польського Листопадового повстання, діяльності Кирило-Мефодіївського братства;

- **розуміти:** поняття: «індустріальна революція (промисловий переворот)», «національна ідентичність», «національний рух» («національне відродження»); вплив індустріальної революції на розвиток міст, торгівлі, транспорту, соціальну структуру суспільства; роль Харківського і Київського університетів як центрів українського національного відродження; вплив польського національно-визвольного руху на суспільні настрої в Україні; програмні положення та ідейні засади діяльності Кирило-Мефодіївського братства; зв'язки між соціальними і національними рухами;

- **уміти:** показати на карті зміни української території наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст., місця діяльності політичних і національно-культурних організацій, території, охоплені соціальними протестами; схарактеризувати політичний і соціально-економічний стан підросійської України, особливості першого етапу індустріальної революції, розгортання українського національного руху, діяльність Кирило-Мефодіївського братства; пояснити вплив індустріальної революції на соціально-економічний розвиток України, значення діяльності Кирило-Мефодіївського братства для національного руху; пояснити розбіжності в цілях українського, польського (національних) і російського (опозиційного до самодержавства) рухів на території України; обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Миколи Костомарова, Івана Котляревського, Пантелеймона Куліша, Тараса Шевченка.

У розділі **«УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.»** кандидати на зарахування повинні бути ознайомлені з такими позиціями:

- **знати:** історичні обставини включення українських територій (Галичини, Буковини, Закарпаття) до Габсбурзької монархії; період діяльності «Руської трійці», хронологічні межі «Весни народів»;

- **розуміти:** поняття: «будителі», «Весна народів», «освічений абсолютизм»; причини, які зумовили провідну роль Греко-католицької церкви і духівництва в українському русі Галичини; ідейні засади діяльності гуртка «Руської трійці», Головної руської ради; історичне значення альманаху «Русалка Дністровая»;

- **уміти:** показати на карті Галичину, Буковину і Закарпаття у складі Австрійської імперії; схарактеризувати політичний і соціально-економічний стан українських регіонів у складі монархії Габсбургів, реформи періоду «освіченого абсолютизму» та їхній вплив на українське населення; визначити напрями і результати діяльності «Руської трійці», досягнення революції 1848–1849 рр., роль греко-католицького духівництва в житті західноукраїнського суспільства, особливості українського руху в Закарпатті та Буковині;

обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Івана Могильницького, Лук'яна Кобилиці, Маркіяна Шашкевича, Олександра Духновича.

У розділі **«ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ кінця XVIII – першої половини XIX ст.»** кандидати на зарахування повинні бути ознайомлені з такими позиціями:

- **знати:** дати відновлення діяльності Львівського університету, заснування університетів у Харкові та Києві, ліцеїв у Кременці, Одесі, гімназії вищих наук у Ніжині, виходу друком «Енеїди» Івана Котляревського, «Кобзаря» Тараса Шевченка;

- **розуміти:** поняття: «класицизм», «національна культура», «романтизм»; гасло «пробудження/відродження» (мови, традицій тощо) як поштовх до національних рухів народів, які не мали власної державності; суперечності розвитку української культури під впливом модернізаційних процесів і політики Російської та Австрійської імперій; причинно-наслідковий зв'язок між модернізаційними процесами та змінами в житті й побуті людини; значення історичних пам'яток, фольклору й етнографії, літературних та історичних творів у становленні української національної ідентичності;

- **уміти:** схарактеризувати розвиток освіти, науки культури в Україні, формування нової української літератури та сучасної літературної мови; визначити особливості розвитку освіти, наук і культури, причини і наслідки культурних зрушень, особливості повсякденного життя; пояснити зумовленість культурних процесів потребами національного розвитку, суперечливі наслідки модернізаційних процесів для розвитку національної освіти і культури; розпізнати й описати пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва, виконані під впливом художніх принципів класицизму і романтизму; узагальнити діяльність Миколи Гоголя, Петра Гулака-Артемовського, Василя Каразіна, Григорія Квітки-Основ'яненка, Івана Котляревського, Пантелеймона Куліша, Михайла Максимовича, Михайла Остроградського, Тараса Шевченка.

У розділі **«УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ в другій половині XIX ст.»** кандидати на зарахування повинні бути ознайомлені з такими позиціями:

- **знати:** хронологічні межі Східної (Кримської) війни, дати скасування кріпацтва і панщини в Російській імперії, будівництва залізниці Одеса–Балта, створення Київської громади, Південно-Західного відділу Російського географічного товариства, «Братства (Братерства) тарасівців», ухвалення Валуєвського циркуляру та Емського указу;

- **розуміти:** поняття: «громадівський рух», «земство», «індустріалізація», «інтелігенція», «урбанізація»; особливості проведення «великих реформ» 1860–1870-х рр. на території України; причинно-наслідкові зв'язки між аграрними реформами і розгортанням індустріальної революції, розвитком міст, залізничного будівництва, змінами в соціальній структурі населення; роль різночинної інтелігенції в розвитку українського національного

руху та осучасненні (модернізації) суспільства; спрямованість українського руху на формування модерної нації; вплив заборонних актів російської імперської влади (Валуєвського циркуляру, Емського указу) на розвиток українського руху; зародження та поширення серед єврейської інтелігенції ідеології сіонізму як основи збереження єврейської національної ідентичності в умовах посилення з боку імперської влади антисемітських настроїв; культурно-просвітницьке спрямування кримськотатарського національного руху;

- **уміти:** схарактеризувати особливості соціально-економічних перетворень в Україні у пореформений період, погляди і діяльність громадівців 1860–1890-х рр.; визначити причини й наслідки селянської реформи 1861 р., особливості інституційного етапу в розвитку українського руху, значення громадівського руху; пояснити роль і місце України в господарському житті Російської імперії; схарактеризувати кримськотатарське національне відродження; обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Володимира Антоновича, Ісмаїла Гаспринського, Михайла Драгоманова, Олександра Кониського.

У розділі «**УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ АВСТРО-УГОРЩИНИ в другій половині XIX ст.**» кандидати на зарахування повинні бути ознайомлені з такими позиціями:

- **знати:** дати утворення товариства «Просвіта», Товариства імені Шевченка, Русько-української радикальної партії, Української національно-демократичної партії;

- **розуміти:** поняття: «кооперативний рух», «народовці/українофіли», «нова ера», «органічна праця», «радикали», «русофіли/москвофіли», «український П'ємонт»; особливості соціально-економічного і політичного розвитку українських регіонів у складі Австро-Угорської імперії;

- **уміти:** схарактеризувати мету й діяльність товариства «Просвіта», Товариства імені Шевченка (літературного, а пізніше – наукового); пояснити роль і місце українських регіонів у господарському житті Австро-Угорської імперії, причини виникнення радикального руху, причини і наслідки трудової еміграції; роль конституційно-парламентської системи в розвитку національних рухів народів Австро-Угорської імперії (зокрема українського); визначити напрями діяльності перших українських політичних партій у Галичині, мету і наслідки кооперативного руху; історичну зумовленість ідеї «соборної України» – національної єдності підросійських і підавстрійських частин української території; обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Олександра Барвінського, Юліана Бачинського, Юліана Романчука, Юрія Федьковича, Івана Франка.

У розділі «**УКРАЇНА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ**» кандидати на зарахування повинні бути ознайомлені з такими позиціями:

- **знати:** дати створення Революційної української партії (РУП), утворення в Російській імперії Державної думи, проведення виборчої реформи в Австро-Угорській імперії (запровадження загального виборчого права);

• **розуміти:** поняття: «страйк», «народне віче», «монополія», «політизація національного руху», «ксенофобія»; тенденції й протиріччя соціально-економічної та суспільно-політичної модернізації України початку ХХ ст.; вплив російської революції 1905–1907 рр. на український національний рух у Російській імперії; значення австрійського конституційно-парламентського устрою для розвитку українського руху;

• **уміти:** схарактеризувати соціально-економічні зміни в Україні на зламі ХІХ–ХХ ст., діяльність політичних партій та інших національних організацій, український національний рух у період російської революції 1905–1907 рр., боротьбу українців за реформу виборчої системи в Австро-Угорщині; визначити і пояснити цілі та особливості проведення в Україні столипінської аграрної реформи; пояснити причини і визначити наслідки посилення тиску російської влади на український національний рух у 1907–1914 рр.; обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Івана Боберського, Михайла Грушевського, Костя Левицького, Миколи Міхновського, Кирила Трильовського. Євгена Чикаленка.

У розділі «**ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ в середині ХІХ – на початку ХХ ст.**» кандидати на зарахування повинні бути ознайомлені з такими позиціями:

• **знати:** дати створення університетів в Одесі й Чернівцях, перетворення літературного Товариства імені Шевченка на наукове, обрання Андрея Шептицького митрополитом Греко-католицької церкви;

• **розуміти:** поняття: «емансипація», «меценат», «реалізм», «секуляризація», «український модерн/модернізм»; суперечливість умов, у яких розвивалася українська культура (залежність від національної політики імперій); роль наук, освіти, мистецької культури в розвитку українського руху, зокрема в обґрунтуванні української національної ідеї, визначенні цілей національного руху в боротьбі з імперським устроєм; значення доброчинності та меценатства для розвитку української освіти й культури; доброчинність і меценатство як вияв взаємодії моралі та економіки; роль церкви в суспільно-політичному і культурному житті українців та інших народів на теренах України;

• **уміти:** схарактеризувати вплив модернізації на суспільно-культурне життя українців, зміни у світогляді людини і повсякденному житті; розпізнати й описати пам'ятки архітектури й образотворчого мистецтва, створені під впливом художніх принципів реалізму і модернізму; обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Михайла Грушевського, Марії Заньковецької, Михайла Коцюбинського, Соломії Крушельницької, Миколи Лисенка, Іллі Мечникова, Івана Пулюя, родини Тобілевичів, Лесі Українки, Богдана і Варвари Ханенків, Андрея Шептицького.

Список рекомендованої літератури

1. Бандровський О. Історія України. Всесвітня історія: підруч. для 6 кл. закл. загал. серед. освіти. К: «Генеза», 2023.
2. Бойко О. Історія України: навчальний посібник. К., 2006.

3. Видатні постаті в історії України IX-XIX ст.: короткі біографічні нариси. К., 2002.

4. Власов В. Історія України: підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Літера ЛТД, 2020.

5. Гісем О. Історія України для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням історії: підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч. закладів. Х.: «Ранок», 2017.

6. Гісем О. Історія України. Всесвітня історія: підруч. для 6 кл. закл. загал. серед. освіти. Харків: Вид-во «Ранок», 2023.

7. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст. К., 1996.

8. Дудар О. Історія України: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Видавничий дім «Освіта», 2021.

9. Земерова Т., Скирда І. Історія України: схеми і таблиці. Х., 2011.

10. Мудрий М. Історія України: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. К.: «Генеза», 2021.

11. Пометун О. Історія України: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. К.: УОВЦ «Оріон», 2017.

12. Реєнт О. Історія України: підруч. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. К.: Генеза, 2017.

13. Свідерський Ю. Історія України: підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти. К: Грамота, 2020.

14. Сорочинська Н., Гісем О. Історія України: підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2017.

15. Струкевич О. Історія України: підруч. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. К.: Грамота, 2017.

16. Субтельний О. Україна: історія. К., 1991.

17. Турченко Ф. Історія України: підручник для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. К.: Генеза, 2017.

18. Хлібовська Г. Історія України: підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Астон, 2020.

19. Щупак І. Історія України: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. К.: УОВЦ «Оріон», 2021.

20. Щупак І. Історія України. Всесвітня історія: підруч. для 6 кл. закл. загал. серед. освіти. К.: «Оріон», 2023.

21. Яковенко Н. Нариси історії середньовічної і ранньомодерної історії України. К., 2005.

Начальник навчального відділення
Вінницького ліцею
імені Назарія Гринцевича ЛДУБЖД

Анна ШАРГОРОДСЬКА

Відповідальний секретар
Відбіркової комісії Вінницького ліцею
імені Назарія Гринцевича ЛДУБЖД

Денис ЯЩИШИН